

CHAPTER «PEDAGOGICAL SCIENCES»

ETHNOLOGY AS AN INTEGRAL COMPONENT OF FOLK PEDAGOGY IN THE PROCESS OF FORMING FUTURE EDUCATORS PROFESSIONAL COMPETENCE

НАРОДОЗНАВСТВО ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Oksana Vashak¹

Ludmila Martirosyan²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-53-2-14>

Abstract. The purpose of the article is to substantiate theoretically and test experimentally the role of ethnology as an integral part of folk pedagogy in the process of future educators' professional competence forming. According to the purpose, the tasks were defined: to characterize theoretical aspects of the problem; to determine the necessity of introducing ethnology as an integral part of folk pedagogy in the process of future specialists professional competence training. The experimental study, involving 66 students in 2018-2019, identified the criteria for their readiness to study ethnology as an essential part of folk pedagogy in the process of professional competence formation.

The first criterion is professional; the second one is informational-ethnological; the third is practical and methodical. Indicators were developed for each of criteria. The purpose of the forming stage of the study was to confirm that the process of formation of future teachers' professional competence in the field of ethnology would be effective when it is provided by the purposeful formation of ethno-pedagogical, ethnological

¹ Candidate of Pedagogical Sciences,

Poltava National Pedagogical University named after V.H. Korolenko, Ukraine

² Candidate of Philological Sciences,

Ukrainian Medical Stomatological Academy, Ukraine

and methodological competence. It should be carried out in the course of special author's methodology, proved by scientifically chosen educational information, taking into account the experience of folk pedagogy, its systematic application in the process of teaching relevant professional education disciplines, the use of adequate teaching methods in educational and practical students' activities. To test the effectiveness of proposed author's special course, data about criteria level of formation of future teachers' professional competence in ethnology were collected. We have established quantitative characteristics of the studied processes and their effectiveness. Diagnostic analysis, by method developed by us, combined such methods of work with students as questioning, testing, observation. According to the results of experimental study, it was found that 50% of the students of experimental group and 62% of the students of control group were at a low level by the first criterion – professional. According to the second criterion – informational-ethnological – 62% of experimental students and 73% of control group respondents were of low level. According to the third criterion, practical and methodical, the following indicators were recorded: in experimental group – 51% of students, in the control group – 68% of students had a low level. Students' knowledge, skills and abilities check, conducted after the completion of formative experimental work (implementation of the methodology), showed a significant increase in the level of preparedness in experimental group. Decrease in the number of future educators with low level of readiness and simultaneous increase in the number of students with intermediate and high levels has been achieved. The article presents the generalized results of the research on the problem of future teachers' professional competence formation; the expediency of ethnology implementing as an integral part of folk pedagogy into the content of higher education institutions is revealed.

1. Вступ

Головною проблемою реформування сучасної національної освіти є залучення молоді до вивчення надбань народної педагогіки. Тому сьогодні висувуються високі вимоги до професійної компетентності майбутніх педагогів. Основою функціонування безперервної системи освіти в Україні є дотримання принципів народності, культуровідповідності, етнізації та природовідповідності. Ці вимоги зазначені

у Законах «Про освіту», «Про вищу освіту» та інших документах. Ефективність такої роботи багато в чому буде залежати від рівня майстерності майбутніх педагогів інтегрувати свої народознавчі знання з професійними вміннями та навичками в сучасному освітньому просторі. Адже дуже часто педагоги, дотримуючись програмових вимог та завдань виховання й розвитку молодого покоління, не враховують особливостей народознавчого підходу, обмежуючись у використанні загальних засобів розвитку. Для виконання ж більш широкого спектру завдань з розвитку та виховання особистісних якостей у молодого покоління педагогам потрібні не лише високий рівень теоретичної підготовленості та практичні вміння, а й украй необхідні знання з народознавства, народної педагогіки, етнології, етнопедagogіки. Серед українських педагогів-класиків великого значення проблемі національного виховання молодого покоління надавали С. Русова, М. Грушевський, О. Воропай, М. Стельмахович та інші.

Проблема формування у майбутніх педагогів народознавчих компетентностей завжди була й залишатиметься однією із найактуальніших проблем теорії і практики педагогічної науки. Послугуючись досвідом видатних учених, сучасні дослідники А. Богущ, Л. Плетеницька, Є. Сявакко та інші продовжують вивчати наукові проблеми щодо ознайомлення молодого покоління з народними традиціями, звичаями, обрядами та культурою українського народу. Велику увагу дослідженням, присвяченим вихованню дітей на національному ґрунті, приділяють науковці Л. Артемова, П. Кононко, Н. Лисенко та інші. Проблеми виховання ціннісного ставлення до природи засобами народознавства, присвячені праці Л. Богомолової, Н. Побірченко, Н. Рогальської та інші. У наукових дослідженнях О. Бутенко, Т. Поніманської, Т. Потапчук та інших розкриті головні аспекти морального виховання особистості засобами народної педагогіки.

Сучасна педагогіка акцентує увагу на необхідності ознайомлення з культурою країни, мовою, яка є невичерпним джерелом інформації, історичним досвідом народу, що стає адекватним відображенням його внутрішнього світу, неповторності менталітету; звичаями, традиціями матеріальної культури й духовного життя нації, акумулюючи в собі всі прояви буття етносу [7, с. 78–87]. Проте сьогодні є недостатньо вивченими можливості використання педагогічних здобутків, звичаїв

та обрядів українського народу у сучасному процесі формування професійної компетентності майбутніх педагогів. Складність вирішення даної проблеми посилюється багатьма суперечностями, зокрема: між потребою суспільства впроваджувати народознавство як невід'ємну частину народної педагогіки у процес формування професійної компетентності майбутніх педагогів та недостатньою сформованістю у педагогів народно-педагогічних компетенцій; між актуалізацією проблеми впроваджувати народознавство як невід'ємну частину народної педагогіки у процес формування професійної компетентності майбутніх педагогів та недостатнім науково-методичним забезпеченням формування відповідних умінь у студентів; між усвідомленням студентами важливості впроваджувати народознавство як невід'ємну частину народної педагогіки у процес формування професійної компетентності майбутніх педагогів та відсутністю спеціальної підготовки.

Ще з часів Київської Русі склались традиції давньоруської народної педагогіки, які згодом стали джерелами української етнопедагогіки. У цей період, народною педагогікою вже чітко усвідомлювалася мета, ідеал, зміст навчання і виховання, висувалися основні засоби досягнення педагогічного ідеалу [5, с. 137]. Якщо під народною педагогікою зазвичай прийнято розуміти емпіричні педагогічні знання, незалежно від того, до якої етнічної спільноти вони належать, то, на думку Є. Сявакко, поняття «етнопедагогіка» більше вказує на етнічну приналежність народнопедагогічних традицій, конкретизує, уточнює перше поняття щодо певної конкретної спільноти. Народна педагогіка, незважаючи на її емпіризм, становить цілісну педагогічну систему. Вона має свої ідеали, свої принципи і свої традиційні засоби. Народна педагогіка для їх реалізації знаходила потрібні засоби в своїх власних традиціях, творила нові, вбирала в себе елементи з інших педагогічних систем [11, с. 38]. Українське народознавство є синонімом українознавства, яке відомий учений П. П. Кононенко визначає як систему знань про Україну, що є феноменом історичної, національної, державної, духовної цілісності [6, с. 6–12].

Народна педагогіка та спеціальні дослідження переконливо довели, що національне виховання є надзвичайно важливим у становленні особистості. Чим раніше залучити молодь до вивчення звичаїв, обрядів, традицій та культури українського народу, тим швидше вона навчиться

цінувати й поважати рідну мову, землю, свій рід, батьківщину й доєднуватися до вивчення народознавства. Народознавство – ключ до пізнання національного духу, усвідомлення неповторності й самобутності кожного народу, його індивідуальних рис у загальній структурі людської цивілізації [13, с. 4–5]. Для цього потенціал особистості має розкриватися й розвиватися у процесі спеціально організованого навчання та виховання, коли вона набуває та використовує власний досвід, залучається до активної участі у різноманітних народних святах та обрядах. Це залежить від гармонійного поєднання теоретичних знань і практичних навичок як у освітньому просторі, так і у повсякденній діяльності. Тож украй важливо, щоб у цей час педагоги використовували належні народознавчі засоби для національного виховання молодого покоління.

На нашу думку, високий особистий рівень національної та творчої культури, творчого мислення, обізнаності щодо українських звичаїв, традицій, обрядів, усного народного фольклору, особистісно індивідуальний підхід до виховання і розвитку дітей дошкільного віку – ось лише деякі умови успішної народознавчої роботи педагога. Саме від таких людей, які можуть досягти успіхів у діяльності завдяки певним індивідуальним та особистим рисам, залежить розвиток суспільства. Тому надзвичайно важливо забезпечити у закладах вищої освіти теоретико-практичну підготовку майбутніх педагогів з народознавчої роботи як невід’ємної частини народної педагогіки, професійна діяльність яких буде реалізовуватися в умовах закладів освіти.

2. Реалізація завдань на констатувальному етапі експериментального дослідження

Для того, щоб визначити роль народознавства як невід’ємної частини народної педагогіки у процесі формування професійної компетентності майбутніх педагогів, нами була проведена експериментальна частина дослідження, яка здійснювалася у два етапи: констатувальний та формувальний. На першому етапі було обрано базу дослідження; визначено категорію учасників експерименту; розпочато формувальний експеримент. На другому етапі було розроблено авторську методику з проблеми дослідження; здійснено перевірку розробленої авторської методики у системі вищої педагогічної освіти;

завершено формувальний експеримент, узагальнено проміжні та кінцеві результати педагогічного експерименту; сформульовано загальні положення та висновки, оформлено результати дослідження. У нашій статті зупинимося лише на деяких аспектах констатувального та формувального етапів експериментального дослідження.

Вивчаючи роль народознавства як невід'ємної частини народної педагогіки у процесі формуванні професійної компетентності майбутніх педагогів, нами було реалізовано три етапи констатувального експерименту. На першому етапі здійснювалася характеристика змістового компоненту професійної освіти в контексті підготовки майбутніх педагогів. На другому етапі визначалися рівні усвідомлення майбутніми педагогами доцільності впровадження народознавства як невід'ємної частини народної педагогіки у навчально-виховний процес закладів вищої освіти. Третій етап передбачав визначення рівня знань майбутніх педагогів щодо ролі народознавства як невід'ємної частини народної педагогіки у навчально-виховному процесі закладів вищої освіти.

На констатувальному етапі експериментального дослідження були обрані бази: Полтавський національний педагогічний університету імені В. Г. Короленка та Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. Ми визначалися із кількістю студентів, які брали участь у дослідженні: усього – 66 студентів, із них – 33 студенти психолого-педагогічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка та 33 студенти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Вивчення народознавства як одного з навчальних курсів є важливим фактором професійної підготовки майбутніх педагогів. Оскільки перший етап роботи передбачав характеристику змістового компоненту професійної освіти у контексті підготовки майбутніх педагогів, нами були проаналізовані законодавчі документи, програми та навчальні плани з підготовки фахівців. Ця робота дала можливість дійти висновків про те, що важливою проблемою є узгодження потреб практики навчально-виховної роботи з народознавства у навчальному закладі зі змістовим та операційним компонентами професійної підготовки випускників закладів вищої освіти.

Під час вивчення навчальних планів, нами було з'ясовано, що у межах науково-предметної підготовки студентів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка передбачені курси, у яких вказано на важливість таких методологічних та інформаційних джерел у навчанні та вихованні дітей як історія, етнографія, культурологія тощо. У Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, студенти вивчають курси, де тематикою лекційних занять передбачено ознайомлення їх з особливостями народознавчої роботи у навчальних закладах та з історією народного виховання. Проте зауважимо, що проведений нами змістовий аналіз вищезазначених дисциплін дає підстави стверджувати, що студенти двох закладів вищої освіти набувають знань переважно у контексті основних понять курсу. Системний же підхід до оволодіння знаннями, вміннями і навичками розроблено недостатньо. Тому, з метою вирішення наведених вище завдань на констатувальному етапі дослідження, було проведено анкетування студентів IV курсів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка та Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Усього було заповнено та проаналізовано 66 анкет за кількістю студентів, що брали участь в експерименті.

Аналіз результатів анкетування був наступним: перша група респондентів (39%) зазначила, що вони усвідомлюють необхідність упровадження народознавства як невід'ємної частини народної педагогіки у процес формування професійної компетентності майбутніх педагогів; розуміють, що рівень майбутньої професійної народознавчої компетентності буде суттєво впливати на рівень знань дітей про народознавство, але й визнають недостатність теоретичної та методичної підготовки. Друга група респондентів (45%) вважає, що професійної підготовки у закладах вищої освіти достатньо для вивчення й застосування народознавства як невід'ємної частини народної педагогіки у їхній подальшій фаховій діяльності. Третя група респондентів (16%) зайняла нейтральну позицію, не висловлюючи категоричних суджень. Респонденти цієї групи, у цілому, байдуже поставилися до опитування і не змогли надати чіткої відповіді.

Аналіз наукових психолого-педагогічних джерел дав нам можливість визначитися з основним поняттям дослідження «народознавство

як невід’ємна частина народної педагогіки у процесі формування професійної компетентності майбутніх педагогів». Ми будемо розглядати його як процес формування у студентів здатності здійснювати ефективний вплив, який функціонально поєднує науково-педагогічний підхід із досвідом народної педагогіки, а формування особистості буде базуватися на системі принципів, методів, засобів народознавства. Народознавчий підхід до підготовки майбутніх педагогів будемо розглядати у функціональній єдності з компетентнісним, що забезпечуватиме формування у студентів готовності до реалізації виховного процесу, кожен структурний компонент якого є інтеграцією традиційних та народознавчих елементів. Тому на третьому етапі констатувального експерименту, використовуючи методи цілеспрямованого спостереження та аналізу різних видів діяльності студентів, індивідуальних бесід і блоку практичних завдань, діагностувалися рівні знань майбутніх педагогів про народознавство як невід’ємну частину народної педагогіки. Їхню наявність визначали за спеціально розробленими критеріями та показниками, що відповідали змісту поняття «народознавство як невід’ємна частина народної педагогіки у процесі формування професійної компетентності майбутніх педагогів» як процесу формування у студентів здатності здійснювати формувальний вплив, що функціонально поєднує науково-педагогічний підхід із досвідом народної педагогіки.

Результати даного етапу констатувального експерименту дали змогу зробити висновки: більша частина респондентів усвідомлює необхідність упроваджувати народознавство як невід’ємну частину народної педагогіки в процес формування професійної компетентності майбутніх педагогів, проте їм бракує спеціальних теоретичних і методичних знань з народознавства, культурології, етнології, образотворчого мистецтва. Упровадження елементів експериментальної роботи під час проведення занять психолого-педагогічного та методичного циклів у майбутніх педагогів дозволило мотивувати у студентів бажання отримати знання, які необхідні для їхньої подальшої професійної діяльності.

Проведений теоретичний аналіз проблеми дослідження й результатів першого етапу констатувального експерименту виявив наявність трьох вагомих складових. Відповідно нами було виділено критерії: перший критерій – професійний; другий критерій – інформаційно-народознавчий; третій критерій – практично-методичний.

З метою проведення діагностичного зрізу знань студентів за першим показником професійного критерію, а саме: знання з педагогіки, загальної та дитячої психології, методик з навчання й виховання, з освітніх технологій було проведено анкетування. Результати за першим показником критерію професійної компетентності були такими: високий рівень – 7 осіб (11%); середній рівень – 26 осіб (39%); низький рівень – 33 особи (50%). Виявлення даних за другим показником – професійного критерію – здатність до знаходження і постановки та розв’язання проблеми (аналізу і синтезу), до генерації різноманітних та нестандартних ідей, розвиток уяви та фантазії, виявлення емоцій, проводилися шляхом бесіди зі студентами. Результати за другим показником критерію професійної компетентності були такими: високий рівень – 10 осіб (15%); середній рівень – 23 особи (35%); низький рівень – 33 особи (50%). Результати експериментального дослідження на предмет уміння організовувати освітній простір для народознавчого розвитку дітей в умовах навчального закладу; готовність до визначення завдань, відповідних форм і методів; уміння оцінювати результати співпраці, здійснювати самоаналіз та аналіз індивідуальної педагогічної діяльності (третій показник) ми отримували за допомогою методу моделювання ситуацій. Нами було отримано результати кожного студента. Отримані результати ми поділили на рівні: високий, середній, низький. З метою отримання матеріалів експериментального дослідження щодо рівня умінь оцінювати результати співпраці, здійснювати самоаналіз та аналіз індивідуальної педагогічної діяльності (третій показник) студентам пропонувалось розв’язати педагогічні ситуації. Отримані результати були такими: високий рівень – 5 осіб (7%); середній рівень – 18 осіб (27%); низький рівень – 43 особи (66%).

Для отримання даних за першим показником інформаційно-народознавчого критерію – знання з народознавства, історії України; знання українського народного фольклору; знання з української етнології; знання усної народної творчості; сучасних інформаційно комунікативних технологій, – проводилось опитування студентів. Результати діагностики за першим показником інформаційно-народознавчого критерію були такими: високий рівень – 4 особи (6%); середній рівень – 20 осіб (30%); низький рівень – 42 особи (64%). Щоб визначити рівні знань студентів за другим показником інформаційно-народознавчого

критерію – знання про теоретико-практичні підходи у національному навчанні та вихованні дітей; знання етнопедagogічних технологій – ми використовували бесіди зі студентами у ході практичних занять. Результати діагностики були такими: високий рівень – 5 осіб (8%); середній рівень – 22 особи (33%); низький рівень – 39 осіб (59%). Для діагностики рівня знань студентів про зміст, відповідні форми та методи народної педагогіки, які можуть використовуватися у закладах освіти, ми створювали імпровізаційні ситуації для студентів. Результати діагностики другого показника інформаційно-народознавчого критерію були такими: високий рівень – 5 осіб (7%); середній рівень – 18 осіб (27%); низький рівень – 43 особи (66%).

Для того, щоб отримати дані за третім показником інформаційно-народознавчого критерію, – сформованість умінь застосовувати знання з народознавства у навчально-виховному процесі, виявлення ініціативи щодо народознавчого підходу у навчально-виховному процесі, – ми спостерігали за студентами під час педагогічної гри «Круглий стіл: «Витоки історичних коренів українців»», яка проводилася на практичних заняттях. Результати діагностики рівнів третього показника інформаційно-народознавчого критерію були наступними: високий рівень – 3 особи (4%); середній рівень – 15 осіб (23%); низький рівень – 48 осіб (73%).

З метою діагностування рівнів умінь за першим показником практично-методичного критерію – практичні вміння щодо інтеграції традиційного та народознавчого підходів у освітньому просторі закладів освіти; уміння творчо проводити комплексні заняття, українські народні свята та обряди, театралізовані заходи, народні ігри – студентам була запропонована педагогічна гра «Збережемо традиції українського народу». Проаналізувавши результати гри, ми дійшли висновку, що студенти володіють певними знаннями з народознавства, проте зреалізувати їх у практичному житті їм не вдалося. Окрім того, був відсутній індивідуально особистісний підхід до навчання та виховання дітей. Результати: високий рівень – 3 особи (4%); середній рівень – 20 осіб (30%); низький рівень – 43 особи (66%). Діагностувавши рівні умінь за другим показником критерію практично-методичної компетенції – уміння здійснювати індивідуальний підхід до дитини в ході розвитку її національного світобачення на засадах народознавчого підходу – студентам надавалися завдання під час виробничої педа-

гогічної практики. Результати діагностики були такими: високий рівень – 7 осіб (11%); середній рівень – 26 осіб (39%); низький рівень – 33 особи (50%). Результати за третім показником практично-методичного критерію – уміння здійснювати співпрацю з родинами в аспекті національного виховання дитини на засадах народознавства – нами проводилось спостереження за виконанням студентами завдань у ході педагогічних практик. Нами були виявлені наступні результати: високий рівень – 4 особи (6%); середній рівень – 20 осіб (30%); низький рівень – 42 особи (64%).

Таким чином, нами були визначені критерії, показники та рівні готовності майбутніх педагогів до вивчення народознавства як невід’ємної частини народної педагогіки. Під час експериментального дослідження ми з’ясували кількісний показник високого, середнього та низького рівнів знань майбутніх педагогів про народознавство як невід’ємну частину народної педагогіки (таблиця 1).

Таблиця 1

**Кількісний показник рівня знань майбутніх педагогів
про народознавство як невід’ємну частину народної педагогіки
за визначеними критеріями**

Критерії	Показники	Рівні		
		Високий	Середній	Низький
		Кількість респондентів у (%)	Кількість респондентів у (%)	Кількість респондентів у (%)
Професійний	I показник	7 (11%)	26 (39%)	33 (50%)
	II показник	10 (15%)	23 (35%)	33 (50%)
	III показник	5 (7%)	18 (27%)	43 (66%)
Інформаційно-народознавчий	I показник	4 (6%)	20 (30%)	42 (64%)
	II показник	5 (7%)	18 (27%)	43 (66%)
	III показник	3 (4%)	15 (23%)	48 (73%)
Практично-методичний	I показник	3 (4%)	20 (30%)	43 (66%)
	II показник	7 (11%)	26 (39%)	33 (50%)
	III показник	4 (6%)	20 (30%)	42 (64%)
Узагальнений показник		5 (7%)	21 (32%)	40 (61%)

Джерело: розроблено авторами

На підставі узагальнених результатів констатувального етапу експерименту стверджуємо, що необхідно створити науково-методичну базу для професійної підготовки майбутніх педагогів. Залучити до співпраці представників освітянської галузі. Окрім того, узагальнення отриманих результатів довело необхідність упровадження у професійну підготовку майбутніх педагогів авторського спеціального курсу з народознавства як невід'ємної частини народної педагогіки у процесі формування професійної компетентності майбутніх педагогів, або доповнення педагогічно-методичних дисциплін відповідною тематикою. Без сумніву, основу спеціального авторського спеціального курсу має становити як теоретична, так і практична частина. Ми вважаємо, що це сприятиме засвоєнню студентами знань про сучасні освітні технології, допомагатиме усвідомити суть національного світогляду та перевагу розвитку особистості через світосприйняття, національні звичаї, обряди, традиції, фольклор та культуру нашого народу.

3. Реалізація завдань на формувальному етапі експериментального дослідження

З метою впровадження та перевірки ефективності дослідження експериментальної методики з упровадження народознавства як невід'ємної частини народної педагогіки у процесі формування професійної компетентності майбутніх педагогів було організовано формувальний етап дослідження. Мета даного етапу полягала у підтвердженні, що процес формування професійної компетентності у майбутніх педагогів з народознавства буде ефективним за умови цілеспрямованого формування у них етнопедагогічної, народознавчої та методичної компетентності, що має здійснюватися в ході реалізації спеціальної авторської методики, наукового обґрунтованого добору викладачем змісту навчальної інформації з урахуванням досвіду народної педагогіки, систематичним її впровадженням у процес викладання відповідних фахових дисциплін, використання адекватних методів навчання у навчально-дослідницькій та практичній діяльності студентів.

Під час дослідно-експериментальної роботи необхідно було виконати наступні завдання: експериментально перевірити ефективність запропонованої методики в умовах навчально-вихованого процесу закладів вищої освіти; перевірити ефективність упровадження автор-

ського спецкурсу; виявити динаміку зростання показників готовності студентів до вивчення народознавства як невід'ємної частини народної педагогіки у процесі формування професійної компетентності майбутніх педагогів. Для участі у формульованому етапі експериментального дослідження були відібрані 33 особи для контрольної групи (КГ) та 33 особи для експериментальної групи (ЕГ) студентів IV курсів стаціонарного відділення.

На нашу думку, завдання з народознавства як невід'ємної частини народної педагогіки можуть реалізовуватися у навчально-виховному процесі закладів вищої освіти, через дидактичні засоби спільної із викладачем та студентами етнографічної пошуково-творчої діяльності, різноманітні прийоми розв'язування педагогічних задач народознавчого змісту з використанням інформаційно комунікативних технологій, а також у процесі індивідуальної роботи зі студентами проблемних груп, де будуть розглядатися питання наукової проблематики та інші. Це може підвищити рівень сформованості професійної компетентності майбутніх педагогів та суттєво вплинути на їхню подальшу освітню діяльність.

Відповідно до завдань формульованого етапу дослідження, щодо цілеспрямованого формування у студентів етнопедагогічної, народознавчої та методичної компетентності, що має здійснюватися у процесі викладання відповідних фахових дисциплін у закладах вищої освіти, нами були надані певні методичні рекомендації та зроблені коригування у тематиці навчальних курсів. Так, навчальними планами підготовки педагогів було передбачено вивчення певної кількості курсів, як наприклад, «Етика й естетика», «Культурологія», «Методика музичного виховання», «Образотворче мистецтво», «Художня праця». На нашу думку, цілеспрямоване ознайомлення з цими курсами могло би надати студентам можливість зрозуміти суть і значення народознавства у виховному процесі. Адже вивчення народознавства має проходити через вивчення студентами педагогічного досвіду українського народу, його культури, звичаїв та традицій, через все те, що вивчає народознавство, яке включає в себе етнопедагогіку, дитинознавство, родинознавство. Наприклад, навчальними планами Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка та Кам'янець-Подільського національного університету імені

Івана Огієнка передбачено вивчення таких курсів, як «Етнопедagogіка», «Етнопсихологія», «Методика проведення занять з народознавства». На нашу думку, під час вивчення цих курсів, майбутні вихователі змогли б виявити свій народознавчий потенціал, а також повною мірою реалізувати завдання з народознавства у освітньому просторі.

Грунтуючись на проміжних та кінцевих результатах констатувального експерименту, а також на основі теоретичного аналізу проблеми дослідження для студентів, нами було розроблено авторський спецкурс, який мав практичну спрямованість та був розрахований на достатньо вагомих відсоток самостійної роботи студентів, оскільки деякі питання потребували філософського осмислення, психолого-педагогічного аналізу, пошуку правильних, оригінальних шляхів виходу з проблемних ситуацій. На нашу думку, впровадження авторського спецкурсу для студентів є доцільним тоді, коли студенти набули базових знань з педагогіки, психології та методик, тобто у VII–VIII семестрах.

У процесі реалізації авторського спецкурсу використовувалися різні форми навчальної роботи: лекційні, семінарські, практичні заняття. Шляхами реалізації завдань спецкурсу були: проблемно-пошукове викладення теоретичного матеріалу; дискусії; лекції-конференції; практичні заняття; створення проєктів з народознавства; самостійна робота студентів з розв'язанням різних завдань; ділові ігри; технічні засоби навчання. Так, у лекційному курсі ми намагалися інтегрувати історичну, психолого-педагогічну та природничу тематику. Програмою авторського спецкурсу передбачалися лекційні заняття, під час яких студенти ознайолювалися з витоками та теоретичними основами проблеми дослідження; з народознавчим компонентом у системі підготовки майбутніх педагогів, а також з основними формами і методами навчально-виховної роботи з дітьми. Особлива увага приділялася характеристиці індивідуальної роботи з дитиною. Даний спецкурс повинен був допомогти майбутнім педагогам усвідомити суть національного світогляду та перевагу впровадження народознавства в освітній простір, що дозволило б їм у майбутньому розвинути світосприйняття через національні звичаї, обряди, традиції, фольклор.

На наступному етапі експерименту, відповідно до розробленої нами методики, проводилася робота зі студентами експериментальної групи. Вона передбачала застосування відповідних форм, методів,

приймів роботи, різноманітних завдань з народознавства. Зважаючи на те, що традиційні форми навчальної роботи можуть обмежувати можливості студента для прояву себе як творчої особистості, ми застосували нетрадиційні форми. Зміст нетрадиційних форм навчання полягав у тому, що вони, розвиваючи ініціативу та творчий потенціал студентів, по-перше, формують у них установку на творчий підхід до своєї майбутньої педагогічної діяльності, по-друге, підвищують у слухачів пізнавальну активність та інтерес до навчальних занять, по-третє, створюють умови для формування професійно важливих якостей, які проявляються в умінні керуватися педагогічними можливостями й почуттями, а також для формування професійних умінь; і, по-четверте, при проведенні нетрадиційних занять нестандартно організоване середовище, в якому працюють студенти, сприяє підвищенню рівня засвоєння ними запропонованої викладачем навчальної інформації.

Оскільки авторський спецкурс мав тісні міжпредметні зв'язки психолого-педагогічного циклу, його викладання було зорієнтоване на студентську аудиторію з відповідним рівнем підготовки. Характерною особливістю лекційних занять була їхня висока інформативність, яка передбачала передачу студентам значного за обсягом змісту навчального матеріалу. Для активізації сприймання студентською аудиторією лекційного матеріалу доцільною була реалізація методики мотиваційно-стимулювальних ситуацій. Мета цієї методики полягала в тому, щоб стимулювати інтерес студентів до засвоєння теоретичного народознавчого матеріалу та оволодіння методичними вміннями. Її змістовий компонент передбачав драматизацію спеціально підготовленого викладачем народознавчого матеріалу, що має безпосередній зв'язок з темою та змістом лекції.

З метою вирішення найпроблемніших питань авторського спецкурсу використовувалися лекції-дискусії, які передбачали активний обмін думками в інтервалах між логічними розділами лекції. Лекції-дискусії ми доповнювали діловими іграми, відео-презентаціями, самостійною роботою студентів. Мета лекції-дискусії полягала у стимулюванні творчості студентів і обов'язково передбачала наявність зв'язку з темою заняття. Ми намагалися так побудувати лекцію-дискусію, щоб вона охоплювала значний обсяг народознавчого матеріалу і сприяла упорядкуванню інформації.

Нами передбачалося використання практичних занять як за класичною структурою (вступ викладача; відповіді на запитання студентів; практична частина як планова; заключне слово викладача), так і практичних занять у вигляді семінарів, обговорень у форматі онлайн, які є засобом розвитку творчого мислення у студентів. У межах розробленого нами авторського спецкурсу студенти, працюючи на практичних заняттях, знайомилися з історичним аспектом народознавства, закріплювали уміння інтегрувати традиційні та народознавчі методи у освітньому просторі закладів освіти, вчилися діагностувати ступінь рівня знань та вмінь дітей. Практичні заняття передбачали аналіз творів усної народної творчості, вміння використовувати знання, отримані в навчальному процесі, та сучасному житті. Під час проведення практичних занять студенти набували таких компетентностей: створення умов повного психологічного комфорту для дитини (індивідуальний підхід, позитивний чуттєво-емоційний вплив, захоплення дією); оволодіння прийомами активізації особистості дитини через використання педагогічних методів (бесіда, розповідь, драматизація і т. ін.).

З метою активізації навчання студентів доцільним було впровадження різноманітних форм самостійної пошуково-дослідницької роботи: опрацювання публікацій педагогічних періодичних видань, інтернет-джерел, художньої та науково-популярної літератури з етнопедагогіки, етнології, народознавства, вибіркових питань з тематики спецкурсу, доповіді, реферати, науково-творчі проекти і т.ін. Усі форми підготовки студентів до занять дали змогу виявити знання студентів, їхню підготовленість до самостійної роботи та їхнє ставлення до навчання. Тому у структурі авторського спецкурсу важливе місце займала система самостійних завдань для студентів. Самостійні завдання практичного характеру не тільки конкретизували поставлені завдання, але й направляли самостійні пошуки студентів до потрібного джерела. Крім того, система завдань складала основу для розвитку творчої фантазії майбутніх педагогів, орієнтувала студентів на застосування отриманих знань, умінь, навичок у роботі з дітьми. Увесь комплекс запропонованих підходів мав сприяти якісному покращенню фахової підготовки майбутніх педагогів, підвищенню їхньої педагогічної культури. Тому студенти набували професійних умінь і навичок не лише під час практичних занять, а й у процесі створення проєктів з наро-

дознавства, де у майбутніх фахівців формувалися уміння через світ мистецтва, створювати казкову навчально-пізнавальну реальність, яка є вкрай необхідною для виховання дітей. Це уміння давало можливість студентам здобувати для вихованців новий казковий світ.

Знайомство з матеріалами авторського курсу розпочалося з лекційних занять. Студентам було запропоновано такі лекційні теми: «Історичні основи розвитку народознавства», «Педагогічний потенціал української народної педагогіки» і т. ін. Формування у студентів знань, умінь і навичок відбувалося у процесі роботи на практичних заняттях, а також під час самостійного опрацювання матеріалу.

Кожен етап підготовки завершувався контрольними зрізами, які показували динаміку зростання якості підготовки студентів експериментальної групи. З цією метою була використана методика констатувального експерименту. Аналіз даних, які були отримані внаслідок діагностики початкового рівня сформованості педагогічних знань, умінь, навичок, дозволив провести диференціацію складу студентів експериментальної групи за ознакою недостатньої сформованості тих чи тих професійних знань, умінь і навичок. Це дало можливість врахувати індивідуальні особливості студентів під час проведення занять з авторського спецкурсу. Для перевірки ефективності запропонованого авторського спецкурсу, знімалися дані про рівні показників критеріїв сформованості у майбутніх педагогів професійної компетентності з народознавства. Під час проведення констатувального та формувального експериментів дослідження з проблеми нами були встановлені кількісні характеристики досліджуваних процесів та їхню результативність. З цією метою проводився повторний діагностичний аналіз за розробленою нами методикою, що поєднувала такі методи роботи зі студентами як анкетування, тестування, спостереження.

За результатами експериментального дослідження на формувальному етапі, було встановлено, що до проведення експерименту за першим критерієм – професійним – 50% студентів експериментальної групи і 62% студентів контрольної групи перебували на низькому рівні. За другим критерієм – інформаційно-народознавчим – на низькому рівні були 62% студентів експериментальної і 73% респондентів контрольної груп. За третім критерієм – практично-методичним були зафіксовані такі показники: в експериментальній групі – 51% студентів,

Таблиця 2
Загальні показники рівнів готовності майбутніх педагогів до вивчення народознавства як невід’ємної частини народної педагогіки у відсотковому співвідношенні

№ п/п	Критеріальні характеристики	Контрольна група 33 особи (%)						Експериментальна група 33 особи (%)					
		Констатувальний експеримент			Формувальний експеримент			Констатувальний експеримент			Формувальний експеримент		
		В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н
1.	Рівні	12	26	62	16	29	55	18	32	50	33	47	30
2.	Професійний	8	19	73	9	25	66	17	21	62	25	32	42
3.	Інформаційно-народознавчий	11	21	68	16	29	55	28	27	51	29	32	30
4.	Практично-методичний	10	22	68	13	28	59	21	26	54	29	37	34
5.	Узагальнений середній показник												

Джерело: розроблено авторами

у контрольній групі – 68% студентів мали низький рівень. Загальні показники рівнів готовності майбутніх педагогів до вивчення народознавства як невід’ємної частини народної педагогіки у відсотковому співвідношенні представлені у таблиці 2.

Зріз знань, умінь і навичок у студентів, проведений після закінчення формувального етапу дослідно-експериментальної роботи (впровадження методики), виявив значне зростання рівнів підготовленості в експериментальній групі. Тут відбулося зменшення кількості майбутніх педагогів з низьким рівнем підготовленості – з 54% до 34% і одночасне збільшення кількості студентів із середнім та високим рівнями: середній – з 26% до 37%, високий – з 21% до 29%.

4. Висновки

Аналіз наукових психолого-педагогічних джерел проблеми довів ефективність поєднання наукових та народознавчих здобутків у ході професійної підготовки майбутніх педагогів. Опрацювання джерельної бази дослідження дало можливість розкрити основний категоріальний апарат. Ми визначилися з головним поняттям наукової

роботи «народознавство як невід’ємна частина народної педагогіки у процесі формування професійної компетентності майбутніх педагогів» як процес формування у студентів здатності здійснювати ефективний вплив, який функціонально поєднує науково-педагогічний підхід із досвідом народної педагогіки. Відповідно, процес формування студента як особистості у навчально-виховному процесі повинен базуватися на системі принципів, методів, засобів народознавства. Народознавчий підхід до підготовки майбутніх педагогів, нами був представлений у функціональній єдності з компетентнісним, що забезпечуватиме формування у них готовності до реалізації виховного процесу, кожен структурний компонент якого є інтеграцією традиційних та народознавчих елементів. У процесі дослідження нами були розроблені та обгрунтовані критерії, показники та рівні готовності майбутніх педагогів до вивчення народознавства як невід’ємної частини народної педагогіки: професійний, інформаційно-народознавчий та практично-методичний. Узагальнення отриманих результатів експериментального дослідження довело необхідність упроваджувати у професійну підготовку майбутніх педагогів авторського спеціального курсу з народознавства як невід’ємної частини народної педагогіки, що сприятиме засвоєнню студентами знань про сучасні освітні технології та у подальшому розвивати у дітей світосприйняття через національні звичаї, обряди, традиції, фольклор та культуру нашого народу.

Отже, експериментальні дані свідчать про ефективність запропонованої методики. Загальні результати проведеного експерименту підтверджують та уможливають удосконалення процесу підготовки майбутніх педагогів до вивчення народознавства як невід’ємної частини народної педагогіки. Уважаємо, що запропонована методика заслуговує на впровадження у закладах вищої освіти III–IV рівнів акредитації. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшому науковому вивченню підлягають дослідження особливостей реалізації професійної підготовки майбутніх педагогів в умовах неперервної освіти, а також напрями підвищення у закладах вищої освіти результативності професійної компетентності майбутніх педагогів з вивчення народознавства як невід’ємної частини народної педагогіки.

Список літератури:

1. Войтович В. Міфи та легенди давньої України. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005.
2. Гриців Т., Батрин В. Українська система виховання на засадах народної педагогіки. Чернівці : «Факел Марії», 2013.
3. Грушевський Марко. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Умань : ПП Жовтий, 2010.
4. Йовенко Л. Українське дитинознавство. Умань : ПП Жовтий, 2010.
5. Йовенко Л., Хлистун І. З історії родинного виховання в Україні. *Основи народознавства*. Умань : «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2007. С. 137.
6. Кононенко П.П. Етапи розвитку українознавства. *Історія українознавства*. Київ : «Академвидав», 2011. С. 6–12.
7. Лещенко Т.О., Юфименко В.Г., Самойленко І.В. Виховні, країнознавчі та краєзнавчі аспекти викладання української мови за професійним спрямуванням іноземним студентам. *Інноваційні технології у викладанні дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» у Державних вищих навчальних закладах медичної та фармацевтичної освіти* (Україна, м. Львів, 10-11 жовтня). Львів : Плай, 2013. С. 78–87.
8. Наливайко С. Етнічна історія Давньої України. Київ : «Свшан-Зілля», 2007.
9. Сивачук Н.П., Гончарук В.А., Йовенко Л.І., Терешко І.Г. Концепції українізації освіти в 20-х роках ХХ століття. *Українознавство в освітньому просторі сучасної школи*. Умань : ФОП Жовтий, 2011. С. 32–41.
10. Скуратівський В. Святвечір. Київ : Перлина, 1994.
11. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка у її історичному розвитку. Київ : Наукова думка, 1974.
12. Терешко І.Г., Гончарук В.А. Українське народознавство: історія, розвиток, перспективи. *Основи народознавства*. Умань : «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2014. С. 4–5.
13. Терешко І.Г., Гончарук В.А., Йовенко Л.І. Українознавство. Умань : «АЛМІ», 2017.

References:

1. Voitovych, V. (2005). *Mify ta lehendy davnoi Ukrainy* [Myths and legends of ancient Ukraine]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. (in Ukrainian)
2. Hrytsiv, T., & Batryn, V. (2013). *Ukrainska systema vykhovannia na zasakh narodnoi pedahohiky* [Ukrainian education system on the basis of folk pedagogy]. Chernivtsi: «Fakel Marii». (in Ukrainian)
3. Hrushevskiy, M. (2010). *Dytyna v zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho narodu* [A child in customs and beliefs of Ukrainian people]. Uman: PP Zhovtyi. (in Ukrainian)
4. Yovenko, L. (2010). *Ukrainske dytynoznavstvo* [Ukrainian Child Science]. Uman: PP Zhovtyi. (in Ukrainian)
5. Yovenko, L., & Khlystun, I. (2007). *Z istorii rodynnoho vykhovannia v Ukraini* [From the history of family education in Ukraine]. *Osnovy narodoznavstva* [Fundamentals of ethnology]. Uman: «Vizavi» (Vydavets «Sochinskyi»), 137 p.

6. Kononenko, P. P. (2011). Etapy rozvytku ukrainoznavstva [Stages of Ukrainian Studies Development]. *Istoriia ukrainoznavstva* [History of Ukrainian Studies]. Kyiv: «Akademvydav», pp. 6–12.

7. Leshchenko, T. O., Yufymenko, V. H., & Samoilenko, I. V. (2013). Vykhovni, krainoznavchi ta kraieznavchi aspekty vykladannia ukrainsoi movy za profesiinym spriamuvanniam inozemnym studentam [Educational, national and local aspects of Ukrainian language teaching for foreign students]. Proceedings of the *Innovatsiini tekhnologii u vykladanni dystsypliny «Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam» u Derzhavnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh medychnoi ta farmatsevtichnoi osvity* (Ukraine, m. Lviv, 10-11 zhovtnia). Lviv: Plai, pp. 78–87.

8. Nalyvaiko, S. (2007). *Etnichna istoriia Davnoi Ukrainy* [Ethnic History of Ancient Ukraine]. Kyiv: «Yevshan-Zillia». (in Ukrainian)

9. Syvachuk, N. P., Honcharuk, V. A., Yovenko, L. I., & Tereshko, I. H. (2011). Kontseptsii ukrainizatsii osvity v 20-kh rokakh KhKh stolittia [Concepts of Ukrainianisation of Education in the 1920s]. *Ukrainoznavstvo v osvitnomu prostori suchasnoi shkoly* [Ukrainian Studies in Educational Space of Modern School]. Uman: FOP Zhovtyi, pp. 32–41.

10. Skurativskiyi, V. (1994). *Sviatvechir* [Christmas Eve]. Kyiv: Perlyna. (in Ukrainian)

11. Siavavko, Ye. I. (1974). *Ukrainska etnopedahohika u yii istorychnomu rozvytku* [Ukrainian ethnopedagogy in its historical development]. Kyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)

12. Tereshko, I. H., & Honcharuk, V. A. (2014). *Ukrainske narodoznavstvo: istoriia, rozvytok, perspektyvy* [Ukrainian Ethnology: History, Development, Prospects]. *Osnovy narodoznavstva* [Fundamentals of ethnology]. Uman: «Vizavi» (Vydavets «Sochinskyi»), pp. 4–5.

13. Tereshko, I. H., Honcharuk, V. A., & Yovenko, L. I. (2017). *Ukrainoznavstvo* [Ukrainian Ethnology]. Uman: «ALMI». (in Ukrainian)